

"אלו ואלו דברי אלקים חיים" – היחס למחלוקות בהלכה

א. תלמוד בבלי מסכת עירובין דף יג עמוד ב

אמר רבי אבא אמר שמואל: שלש שנים נחלקו בית שמאי ובית הלל, הללו אומרים הלכה כמותנו והללו אומרים הלכה כמותנו. יצאה בת קול ואמרה: אלו ואלו דברי א-להים חיים הן, והלכה כבית הלל...

ב. רמב"ם, הקדמה לפירוש המשנה

...אבל סברת מי שחשב, שגם הדינים שיש בהם מחלוקת קבלה ממש, ונפלה בהם מחלוקת מחמת טעות בקבלה או שכחה... הנה זה, חי ה', דבר מגונה ומוזר מאד, והוא דבר בלתי נכון ולא מתאים לכללים, וחושד באנשים שמהם קבלנו את התורה, וכל זה בטל...
...כי שני אנשים שהם שווים בהבנה ובעיון ובידיעת הכללים שלמדים מהם, לא תהיה ביניהם מחלוקת במה שלומדים באחת המדות בשום פנים, ואם תהיה תהיה מועטת... וכאשר נתמעט לימוד תלמידיהם, ונחלשו אצלם דרכי הדין... נפלה מחלוקת ביניהם בשעת המשא ומתן בהרבה בענינים, לפי שכל אחד מהם דן לפי כח שכלו ולפי הכללים הידועים לו. ואין להאשימם בכך, כי לא נוכל אנחנו להכריח שני בני אדם המתווכחים, שיתווכחו לפי [רמת] שכלם של יהושע ופנחס...
...ועל אופן זה נפלה מחלוקת, לא שטעו בקבלתם וקבלת האחד אמת והשני בטלה.

ג. דרשות הר"ן הדרוש השביעי

...שאפילו דברי מי שלא הגיע אל האמת, הכל ניתן בסיני.
וזה הענין צריך עיון, איך נאמר ששתי כתות המחלוקת נאמרו למשה מפי הגבורה... באמת שאחד משני הדעות אמיתי והשני הפכו, ואיך נאמר שיצא מפי השם דבר בלתי אמיתי.
אבל הענין כן הוא, שדבר ידוע שכל התורה שבכתב ובעל פה נמסרה למשה... המחלוקות וחילוקי הסברות שבין חכמי ישראל, וכולן למדס משה מפי הגבורה, בלא הכרעה כל מחלוקת ומחלוקת בפרט. אבל מסר לו כלל אשר בו יודע האמת, והוא "אחרי רבים להטות", וכן "לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך"... הרי שניתן רשות לחכמי הדורות להכריע... ונצטוינו לילך אחר הסכמתם, הן שיסכימו לאמת או להפכו.

ד. רש"י מסכת כתובות דף נז עמוד א, ד"ה הא קמ"ל

...כי פליגי תרי אמוראי בדין או באיסור והיתר, כל חד אמר הכי מיסתבר טעמא, אין כאן שקר, כל חד וחד סברא דידיה קאמר, מר יהיב טעמא להיתירא ומר יהיב טעמא לאיסורא... ואיכא למימר "אלו ואלו דברי א-להים חיים הם", זימנין דשייך האי טעמא וזימנין דשייך האי טעמא, שהטעם מתהפך לפי שינוי הדברים בשינוי מועט.

ה. תלמוד ירושלמי מסכת סנהדרין פרק ד ה"ב

אמר רבי ינאי: אילו ניתנה התורה חתוכה, לא היתה לרגל עמידה. מה טעם: "וידבר ה' אל משה", אמר לפניו: רבונו של עולם, הודיעני היאך היא ההלכה? אמר לו: "אחרי רבים להטות" - רבו המזכין זכו רבו המחייבין חייבו, כדי שתהא התורה נדרשת מ"ט פנים טמא ומ"ט פנים טהור...

ו. ריטב"א מסכת עירובין דף י"ג, ב

"אלו ואלו דברי א-להים חיים" - שאלו רבני צרפת ז"ל, האיך אפשר שיהו אלו ואלו דברי א-להים חיים, וזה אוסר וזה מתיר?!
ותרצו, כי כשעלה משה למרום לקבל התורה, הראו לו על כל דבר ודבר מ"ט פנים לאיסור ומ"ט פנים להיתר, ושאל להקב"ה על זה, ואמר שיהא זה מסור לחכמי ישראל שבכל דור ודור, ויהיה הכרעה כמותם. ונכון הוא לפי הדרש, ובדרך האמת יש טעם סוד בדבר.

ז. תלמוד בבלי מסכת עירובין דף יג עמוד ב

...וכי מאחר שאלו ואלו דברי א-להים חיים, מפני מה זכו בית הלל לקבוע הלכה כמותן? - מפני שנוחין ועלובין היו, ושונין דבריהן ודברי בית שמאי. ולא עוד אלא שמקדימין דברי בית שמאי לדבריהן...

ח. תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת סוכה פרק ב הלכה ח

מה זכו בית הלל שתיקבע הלכה כדבריהן? אמר ר' יודה בר פזי: שהיו מקדימין דברי בית שמאי לדבריהן, ולא עוד אלא שהיו רואין דברי בית שמאי וחוזרין בהן.

ט. בראשית רבה (וילנא) פרשת בראשית פרשה ז

יעקב איש כפר נבוראי הורה בצור, דגים טעונין שחיטה. שמע ר' חגי, שלח ליה תא לקי. אמר ליה, בר אינש דאמר מלתא מן אורייתא לקי? אמר ליה, מנין היא דאורייתא? אמר ליה מן הדא דכתיב "ויאמר א-להים ישרצו המים שרץ נפש חיה ועוף יעופף על הארץ", ומה עוף טעון שחיטה אף דגים טעונין שחיטה. אמר ליה, לא הורת טב. אמר ליה, מניין את מודע לי? אמר ליה, רביע ואנא מודע לך. דכתיב "הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם ואם את כל דגי הים יאסף להם ומצא להם", ישחט אין כתיב כאן אלא יאסף. אמר, חבוט חבטך רצוף רצפך, דהיא טבא לאולפנא.

י. שולחן ערוך חושן משפט כ"ה, ב, הגהת הרמ"א

...ולא יאמר האדם "אפסוק כמי שארצה" בדבר שיש בו מחלוקת, ואם עושה כן הרי זה דין שקר...

יא. תלמוד בבלי שבת ק"ל, א

משנה. רבי אליעזר אומר: אם לא הביא כלי מערב שבת - מביאו בשבת... ועוד אמר רבי אליעזר: כורתים עצים לעשות פחמין לעשות (כלי) ברזל...

אמר רבי יצחק: עיר אחת היתה בארץ ישראל שהיו עושין כרבי אליעזר, והיו מתים בזמן. ולא עוד אלא שפעם אחת גזרה מלכות הרשעה גזרה על ישראל על המילה, ועל אותה העיר לא גזרה.

יב. עמוד הימיני סימן ו'

ואין תימא, איך יתכן לומר שכל בית דין שמורה ובא מכח שיקול הדעת הוראתו הוראה ומחייבת את הצבור, בעוד שיתכן שטעה ובית דין שבמקום אחר מורה ובא אחרת. דהוא על פי מה שכתב הריטב"א...

יג. תלמוד בבלי עירובין ו', ב - ז' א

כל היכא דמשכחת תרי תנאי ותרי אמוראי דפליגי אהדדי כעין מחלוקת בית שמאי ובית הלל - לא ליעבד כי קוליה דמר וכי קוליה דמר, ולא כחומריה דמר וכי חומריה דמר. אלא: או כי קוליה דמר וכחומריה עביד, או כקוליה דמר וכחומריה עביד.

יד. חזון איש, שביעית סימן כ"ג, א

...אחד מן החכמים הוא רבו, הלך אחריו אף להקל. ומקרי רבו, כל שהוא קרוב לו ושומע שמועותיו תמיד ברוב המצות. ובזה, אם יש שני חכמים קרובים לו, רשות בידו להחזיק בהוראותיו של אחד מהם ולהחזיקו כרבו... והנה רשאים להלוך אחר רבם אף להקל בשל תורה, ואפילו החולקים עליו הם הרבים, כל זמן שלא היה מושב בית דין ודנו זה כנגד זה והכריעו את ההלכה. והיינו דאמרו... במקומו של ר' אליעזר היו כורתין עצים...

...ואילו היה הדבר ספק, היה ראוי להחמיר בשניהם... אבל כיון שיש כאן מחלוקת חכמים, ראוי להלוך אחר אחד מהן בין לקולא בין לחומרא...

טו. משנה עדויות א', ה

ולמה מזכירין דברי היחיד בין המרובין, הואיל ואין הלכה אלא כדברי המרובין? - שאם יראה בית דין את דברי היחיד ויסמוך עליו...

טז. תוספות שאנץ שם

...כיון שבכל מקום יחיד ורבים הלכה כרבים, למה הוזכרו דברי היחידים בין המרובים? שאם יראו בית דין דברי היחיד... יכולין לפסוק כמותו... ואף על גב שלא נתקבלו דברי היחיד בזמן ראשון, ולא הסכימו רבים עמו, כשיבוא דור אחר ויסכימו רבים לטעמו יהי הלכה כמותם. שכל התורה נאמרה כן למשה, פנים לטמא ופנים לטהר, ואמרו לו עד מתי נעמוד על הברור, ואמר להם אחרי רבים להטות, מיהו אלו ואלו דברי א-להים חיים.

יז. שו"ת הר צבי אבן העזר סימן עג

מפלוני אלמוני שאמר לבועז [רות ד', ו'] "לא אשחית נחלתי", וברות רבה [פרשה ז'], לית אנא מערבב זרעיתי איני מערבב פסלת בבני... דלכאורה קשה, אם לא ידע מהך דנתחדשה הלכה עמוני ולא עמונית, אם כן יש איסור לאו דלא יבוא עמוני, ולמה אמר פן אשחית נחלתי - איני מערבב פסלת בבני, תיפוק ליה שיש איסור לאו...

ולכן היה נראה לי, בהקדם מה שיש לחקור - בכל פלוגתא דדינא, שעמדו למנין והוחלט על פי רוב דעות, אם בדורות שאחר כך עמדו שנית למנין והדין יצא על פי רוב דעות להיפוך מדעת בית דין ראשון, וכי נאמר שכל הדור הקודם עברו איסורים וחיובי כרת?! הרי אין זה דרכי נועם. אלא ודאי כך הוא משפט התורה, שמחויבין לעשות על פי רוב דעות, ואין לך אלא שופט שבימך, ואף אם בדור אחר נשתנה הדין, עם כל זה אמרינן מעין שאמרו [עירובין י"ג ע"ב] "אלו ואלו דברי אלוקים חיים", ואלו ואלו צדיקים גמורין הם.

ולזה יש לומר, דהגואל באמת ידע הא דנתחדשה ההלכה עמוני ולא עמונית, אלא חשש דנהי דעכשיו הוחלט הדין דעמוני ולא עמונית, ועכשיו אין שום עבירה והיתר גמור הוא לישא מואביה, מכל מקום הדבר אינו בטוח, דשמא בדור אחר יקום בית דין אחר ויכריעו דגם עמונית בכלל הלא תעשה, ואם כן יפגמו הבנים שבדור ההוא, ולזה אמר שהוא ירא פן אשחית נחלתי, דלגבי עצמו אין מקום לחשוש, שבודאי כדן עביד.

יח. ספר אור זרוע ח"א - הלכות ערלה חדש ושביעית סימן שכח

הא למדת שסומכין על דברי יחיד במקום רבים בשעת הדחק... ותנן פרק קמא דמס' עדויות "ולמה מזכירין דברי היחיד במקום המרובים הואיל ואין הלכה אלא כדברי המרובים, שאם יראה בית דין את דברי היחיד ויסמוך עליו" - פירוש, בשעת הדחק.

יט. משנה מסכת יבמות פרק א משנה ד

...אע"פ שאלו אוסרין ואלו מתירין אלו פוסלין ואלו מכשירין, לא נמנעו בית שמאי מלישא נשים מבית הלל ולא בית הלל מבית שמאי. כל הטהרות והטומאות שהיו אלו מטהרין ואלו מטמאין, לא נמנעו עושין טהרות אלו על גבי אלו.

כ. תלמוד ירושלמי מסכת יבמות פרק א דף ג טור ב/ה"ו

ממזרות בנתיים, ואת אמר הכין?! - המקום משמר ולא אורע מעשה מעולם...

כא. תלמוד בבלי מסכת יבמות דף יד עמוד א

...אמאי לא נמנעו?... דמודעי להו ופרשי.

כב. תלמוד בבלי מסכת יבמות דף יד עמוד ב

...אע"פ שנחלקו בית שמאי ובית הלל... לא נמנעו בית שמאי מלישא נשים מבית הלל, ולא בית הלל מבית שמאי, ללמדך, שחיבה וריעות נוהגים זה בזה, לקיים מה שנאמר: "האמת והשלום אהבו"...

כג. תוספתא מסכת יבמות פרק א הלכה יא

אע"פ שאילו אוסרין ואילו מתירין, לא נמנעו עושין טהרות אילו על גב אילו, לקיים מה שנאמר: "כל דרך איש זך בעיניו ותכן לבות ה'"